

En sammenligning av framstillingen av Henrik Wergeland i to litteraturhistorieverk. Og en drøfting i lys av dette spørsmål som gjelder formidlingen av kulturarven.

NORSK FAGDIDAKTIKK, HJEMME-EKSAMEN, PPU V/FOLKEUNIVERSITETET I BUSKERUD/VESTFOLD

UiO, Våren 1996

av Knut Michelsen

1 INNLEDNING

Oppgavebesvarelsen bygger på notater fra en forelesning av Geir Knudsen, ILS, høsten 1995, på pensum i "pedsem" og fagplaner i norsk for videregående skole, samt to læreverker i norsk for videregående, allmennfaglige linjer (AØA). Den ene verket "Tekst & Tanke" (Universitetsforlaget) er skrevet med tanke på reformen (R-94), det andre "Jeg fant, jeg fant!" (Aschehoug) kom ut i 1988.

Oppgaven er todelt. Først vil jeg ta for meg de to læreverkene, sammenlikne dem med henblikk på framstillingsform, bildestoff og til dels tekstutvalg osv., og deretter drøfte spørsmål som gjelder formidling av kulturarven. Et sentralt spørsmål når det gjelder den siste delen blir hvordan man skal forstå "kulturarven". Hvilken kulturarv? Bare den norske? Vil det også si den europeiske eller klassiske (greske og latinske). Snakker vi om den opprørske frihetstradisjon med røtter i Frankrike og England? Er det de norske embetsmennene, evt. storborgerskapets "finkultur"arv eller folkekulturarven på bygdene og i byene? Så kan man igjen spørre om norsk bondekultur er et entydig begrep... Husmannsgutten Alf Prøysen følte vel ikke akkurat mye kulturelt slektsfellesskap med odelsgutten på storgarden han jobbet under.

Ordet kultur trenger vel også en nærmere definisjon. Er det litteratur, teater og bildekunst vi snakker om? Eller er det ved en mer samfunnsvitenskapelig tilnæringsmåte begreper som økonomi, samfunnsinstitusjoner og lovverk som skal drøftes? Et antropologisk kulturbegrep vil ta for seg mer dagligdagse forhold som skikk og bruk, væremåte, idealer osv.

Spørsmålene er mange og temaet er innfløkt. En slik kort oppgave kan bare belyse noen sider av dette temaet som gjelder kulturarv og formidling av kulturarv. I følge en del antropologiske forskere er dette et av de største problemene de vestlige samfunn sliter med i dag, at vi ikke entydig og klart videreformidler et kulturelt innhold og verdsett til de nye generasjonene av ungdom, men lar de drive med strømmen i et nihilistisk, markedsstyrt, fragmentarisk, ja nesten oppløst og medieskapt verdensbilde der alt flyter og alt er tillatt.

2 EN SAMMENLIKNING AV TO LITTERATURHISTORIEVERK

2.1 Valg av læreverk

Jeg var fristet for letthets skyld til å ta for meg de to læreverkutsnittene som ble presentert for studentgruppa høsten -95 der en mer tradisjonell framstilling av Sylvi Penne ("Norsk litteraturhistorie", Gyldendal) ble satt opp mot Toril Steinfelds ("Litteraturhistorie", Aschehoug) mer leservennlig og fortelleraktige framstilling på ungdomsskoletrinnet. Sistnevntes bildemateriale var også mer originalt og mer rettet mot barn og ungdom (barnetegninger av Henrik Wergeland selv osv.). Men siden jeg jobber i videregående, bestemte jeg meg raskt for å analysere mitt eget læreverk "Tekst & Tanke" og sammenlikne det med et annet verk for videregående, allmennfag. De andre læreverkene jeg tok for meg var følgende:

"Bruer", Aschehoug

"Fra saga til samtid", Gyldendal

"Grunnlinjer", Norsk undervisningsforlag

":Kolon", Det norske samlaget

"Jeg fant, jeg fant!", Aschehoug

De fire første verkene er skrevet for Reform -94, og det burde vært mest naturlig å velge sammenlikning med ett av disse. Men framstillingen i disse verkene var så lik, så skåret over samme lest at jeg isteden valgte å ta for meg Buvik og Morks "Jeg fant, jeg fant!" som er et originalt bidrag til *etannerledes* læreverk som nå dessverre ser ut til å være på vei ut. Aschehoug har jo gitt ut et nytt for videregående, jfr. lista ovenfor.

Det var bare et men, muligens et stort men. Litteraturutvalget til læreboka av Buvik og Mork var ikke tilgjengelig. Jeg hadde bare læreboka og selve framstillingen av Wergeland å holde meg til, ikke tekstutvalget lærebokforfatterne valgte å gjøre. Kunne man sammenlikne framstillingen av Henrik Wergeland i to læreverk uten å vite hvilket tekstutvalg som er gjort i det andre verket?

Jeg tok og tar sjansen og legger altså vekt på sammenlikning av lærebokdelen av verket, altså hvordan Wergeland er framstilt i ord og bilder og kommenterer tekstutvalget bare i "Tekst & Tanke".

2.2 Wergeland-bildene

I Geir Knudsen forelesning om Wergeland i et faghistorisk perspektiv la han spesielt vekt på hvordan Henrik Wergeland har vært brukt av skiftende norske samfunnsgrupper opp igjennom tidene for å målbære deres sak eller historiesyn. Han opererte med en tredeling:

1 Embetsmennene Wergeland

2 Venstres Wergeland

3 Den estetiske Wergeland

Embetsmennene Wergeland skulle da etter mitt skjønn være en i ettertid rehabilitert og oppreist Wergeland, rehabilitert både som menneske og kunstner. Blant embetsmennene rundt 1840 var Wergeland regnet som en "Høvding som hersket blandt Krybet...". Dette gikk både på Wergeland som dikter og som person. Lutfattig og forgjeldet døde dikteren, kranglefantten og samfunnsrefsereen utstøtt av sine egen klasse, Wergeland var selv embetsmann og av embetsmanns slekt. Men hans gamle venner, "patriotene" eller det som senere har blitt kalt "det romantiske venstre" tok også i ham med tang etter at han hadde sviktet sine norskhetsidealer og satt seg selv i pensjon hos svenskekongen (som han beundret).

En rehabilitert Wergeland skulle da være en dikter og samfunnsmenneske som tross sine mange feil var en nasjonsoppbygger ("han som innstiftet dagen") og som var med på å legge grunnlag for en selvstendig nasjon, et eget norsk språk (dvs. to skulle det vise seg) og en norsk kultur. Et samfunn der den gamle overklassen, storborgerskapet og jordeierne spilte en klart ledende rolle. Disse betraktningene er helt mine egne. Det kom ikke klart fram på forelesningen hva en "embetsmennene Wergeland" representerer, men at det her har foregått en rehabilitering av dikteren og mennesket Wergeland er opplagt.

Venstre-Wergeland er mer klar i konturene. Her er også nasjonsbyggeren framtrædende. Men i tillegg kommer politikeren og samfunnsmennesket Wergeland. Henrik Wergeland dro på sin eneste utenlandsreise til de to landene som hadde betydd mest for ham som tenker og samfunnsreformator. England, demokratiets vugge, som han sa selv. Og Frankrike, revolusjonens vugge. Her fikk hans ideer om frihet, likhet og brorskap luft under vingene. Her fikk han bekreftet sitt revolusjonære sinnelag, her utformet han sine tanker om religionsfrihet og også sine tanker om jødernes rett til å virke og oppholde seg i fedrelandet. Dette er den liberale og frihetselskende Wergeland, alltid på de svakes side, alltid rede til å forsvare de utstøtte, forsvare menneskeverdet til selv den som har gått i hundene, fordi hvert mennesket er som en skygge eller avglans av Guds ide, et bilde skapt i et "Øyeblikks Guddommelige Inspiration...". Venstre-Wergeland er også sterkt knyttet til bondekulturen og det folkelige uttrykk som han kjente relativt godt til fra ungdommen på Eidsvoll og gjennom folkeopplysningstidsskriftene sine. Her forblir han imidlertid mer tilskuer enn aktør etter mitt skjønn.

Den estetiske Wergeland er Wergeland som kunstner, som estet. Den klassiske dannelse i gresk og latin hadde han fått på Kathedralskolen i Christiania. I tillegg var han vel bevandret i Shakespeare og de engelske og tyske romantikerne. Det er her Wergeland legger ned hele sin personlighet. Ser vi på alt Wergeland skrev av poesi og prosa i sitt korte liv, er frøstrøingen som han holdt på med en tid sammen med medstudenter antakelig bare et utslag av eksentrisitet og aparte livsførsel for å tiltrekke seg flyktig oppmerksomhet.

Jeg vil i min sammenlikning operere med fire Wergeland-bilder som er nært knyttet til de ovennevnte kategoriene:

- 1 Wergeland som nasjonsbygger
- 2 Wergeland som opprører og samfunnsmenneske
- 3 Wergeland som kunstner
- 4 Wergeland som menneske

2.3 Framstillingen av Wergeland i "Tekst & Tanke"

Framstillingen starter med en skildring av samfunnslivet i Norge på 1830-tallet generelt og det litterære miljøet spesielt. Språket er analytisk, kjølig og objektivt. Det stikkes ikke under en stol at det ikke bare var store klasse- og kulturforskjeller mellom by og land, men også i bondebefolkningen. Den tids kanskje mest leste forfatter, Mauritz Hansen får en helside om Norges (og jeg har også hørt verdens) første kriminalroman.

To lekre fargebilder (datidens malerier) av Wergeland og Welhaven pryder hovedkapitlet om Wergeland. Det starter med tittelen "Liv, død og kjærlighet" i beste 1980- og 1990-åratradisjon. Her er det **mennesket Wergeland** som skal fokuseres. Den ny-biografiske metoden har spredd seg til læreverkene etter at den har herjet i de norske bokklubbene i de siste femten åra. Den gamle historisk-biografiske metode gikk jo til grunne med Francis Bull og nykritikkens framvekst på 50- og 60-tallet. Biografier og selvbiografier selger godt og har et stort publikum. Den ene nasjonale helten etter den andre er revet ned fra sokkelen, det gjelder så vel skiløpere som forfattere. Den seksuelle avviker, alkoholist og familiesvikter og sviker står fram i sin grelle gru avkledd all ære (men heldigvis ennå med diktingen i behold). Det er særlige mennene som har fått gjennomgå. Kanskje ikke så rart. Kvinnene preger forlagene og har vel ett og annet å ta igjen.

Men sammenlikner vi Yngvar Ustvedts store Wergelandsskildring fra 1994, den andre biografien om dikteren bare siden 1972 (Hans Heibergs "Så stort et hjerte"), sammenlikner vi Ustvedt og denne lærebokframstillingen er kontrastene slående. I "Tekst & Tanke" er Wergeland "impulsiv og temperamentsfull, og han hadde evnen til både å begeistre og forarge." Bedre kan det ikke sies hvis man ønsker å være intetsigende. For ikke å si autoritativ, avslepet, objektiv, redd for å støte fra seg lesere og være sikret store opplag når de store grunnkursklassene trer inn i den videregående skole der alle har rett til skoleplass.

Wergelands fylleorgier (ifølge Ustvedt som også har øst av hittil, klausulbelagt, ukjent og nedstøvet materiale), Wergelands utsvevende liv - også blant prostituerte - blir i "Tekst & Tanke" "muntre drikkelag" (riktignok i anførsel), livet hans er skildret som "konfliktfylt" og meningene som "kontroversielle". Ustvedt antyder sykdommen "syfilis" som var svært utbredt i datidens Christiania.

Alle skoleelever har i sin tid stilt seg spørsmålet om hvorfor ikke Wergeland fikk prestekallet. Han var jo så snill og varmhjertet der han satt på Veslebrunen. Litt gale meninger kunne man vel bære over med... Det er min mening at det er lærebøkernes skyld. Alle lærebøker, også "Tekst & Tanke", skjuler nemlig at Wergeland både var hatet, fryktet, utstøtt og foraktet av det meningsbærende borgerskap han kom fra. Og det var ikke bare som dikter eller debattant, men også som menneske. Han var en overklassepøbel og kranglefant

av dimensjoner, den ene rettssaken avløste den andre, han kunne være voldelig og man visste aldri når utbruddene hans kom (skriver søsteren et sted). Utbruddene kunne være ekstatisk glede, nedbrutthet eller raserianfall. Det avtegner seg et bilde av et menneske med manisk-depressive legning, et menneske med aggressive impulser, påståelighet og menneskevarme, overbærenhet og hjelpetrang i skjønn forening. Bildet er ikke ulikt det vi får av Knut Hamsun, muligens en Jens Bjørneboe eller for den saks skyld Inger Hagerup. Det er kvintessensen i mennesket som ofrer alt for kunsten, for kunstnerlivet og for alle ideer knyttet til dette spesielle livet.

"Tekst & Tanke"s bilde av Wergeland er autoritativt og forsiktig, det er en vingeklippet Wergeland vi får servert, men dikteren på hesten med det norske flagget og 17-maisløyfe er vi i hvert fall kvitt for godt...

Forfatterne tar så for seg **dikteren som samfunnsengasjert kritiker**. I beste 68-generasjonsånd legges det mest vekt på Wergeland som kritiker av religionsmonopolet og hans støtte til arbeiderklassen. Avsnittet er illustrert med en faksimile av Wergelands skrift mot jødeparagrafen (som ble opphevet i 1851). Jødene var forøvrig de første og i flere år de eneste som la ned blomster ved dikterens grav.

Så kommer godt over en side der forfatterne tar for seg **Wergeland som dikter og estet**. Prosaen hans er så å si ikke nevnt, heller ikke tidsskriftene og de vitenskapelige arbeidene (som embetsmann). "Jan van Huysums Blomsterstykke" har gledelig nok (etter min mening) fått relativt stor plass i motsetningen til verkene fra de siste åra. Gjennomgangen er grei og tekstutvalget i litteraturboka er stort, over 14 sider, mer enn noen annen norsk forfatter. De utvalgte diktene kan sikkert diskuteres. Noen av dem har jeg aldri sett i antologier før. Et utdrag fra Hans Heibergs biografi er også med.

Wergeland som nasjonsbygger er nedtonet av forfatterne. Det nasjonale, for ikke å si det nasjonalistiske er vel noe kritiske lærebokforfattere og intellektuelle anno 1994, antakelig betrakter som overmoden ost. Men aspektet dukker opp skjult i kapitlet "Kulturdebatten i 1830-årene". Wergeland er tilhenger av "patriotene" og norsk selvstendighet. Welhaven er mer orientert mot det danske og resten av Europa. Læreboka fremhever likevel mer likhetstrekkene mellom Wergeland og Welhaven enn forskjellene, begge med akademisk utdanning, begge av embedsmannsslekt, begge studenter i samme by og begge utøvende kunstnere og debattanter.

Generelt sett gir "Tekst & Tanke" en solid framstilling av vår første og kanskje største nasjonalpoet. Dette er en autoritativ framstilling som "passer inn i alle norske hjem" for å si det med reklamen. Språket er saklig og objektivt, kanskje litt kjedelig, layouten er oversiktlig med blå marger, utfyllende og repeterende margtekst (nøkkelord), bildene er ofte i farger og faksimilene fra datidens publikasjoner binder tekst og illustrasjon sammen på en fin måte (forlagene legger for tiden utrolig mye penger og arbeid ned i bildestoffet). Wergelands nyplatoniske livssyn er forøvrig fornøyeelig illustrert av Gøsta Hammarlund der kvinnen som ide hvilende på en himmelsk sky interesserer kunstneren mer enn det kjødelige skjød innen rekkevidde her nede på jorda..., se kopi fra boka.

2.4 Framstillingen av Wergeland i "Jeg fant, jeg fant!"

Jeg skal ikke gå så grundig inn på de enkelte Wergelandsbildene i dette læreverket som jeg gjorde i "Tekst & Tanke". Men noen ting skal jeg kommentere og det gjelder spesielt kontrastene til det verket jeg allerede har omtalt.

Omfanget når det gjelder framstillingen av denne perioden, altså ca. 1830-50, er omtrent det samme i begge lærebøker, ca. 10-12 sider iberegnet illustrasjoner. Fargebildene er flere i "Tekst & Tanke" i denne litterære epoken, men illustrasjonene er større i "Jeg fant, jeg fant!" og ofte har de en ironisk og humoristisk snert som jeg vet mange elever har sans for. Bare det å innlede den romantiske litterære epoke med bilder av Clark Gable og Vivien Leigh i filmen "Tatt av vinden" og faksimile av jentebladet "Romantikk", er ganske spennig. Kapitlet starter da også med setningen: "Er du romantisk?"

Forfatterne går rett på sak, henvender seg direkte til eleven ofte på elevens eget språk. Ting vinkles på en morsom måte, det stilles eksplisitt og implisitt spørsmålstegn ved vedtatte sannheter. Romantikken som bevegelse trekkes ned på trivialplanet, for ikke å si elevplanet. Den store Lord Byron skildres som en middels biseksuell fyllebøtte og koneplager som sørget for å være i sentrum av ethvert folkeopptog eller revolusjonært opprør ute i Europa. Tankene fører hen mot vår egen aldrende Stein Lillevolden i det ungdommelige Blitz-miljøet.

Forfatterne er som skåret i øynene, de ser alt skjevt. Av og til beveger de seg helt på kanten av parodien og av til faller de ned i den ironiske bakgård. Men dette er morsomt og først og fremst subjektivt. Forfatterne gir ikke inntrykk av at noe av det som framstilles er objektivt eller autoritativt sant, vi kan tvile eller tro etter eget for godtbeholdende. Men vi er aldri i tvil om at forfatterne er begeistret for Wergeland, på godt og ondt, selv om de i rammeteksten ganske instruktiv setter opp tre alternative Wergelandsbilder:

- Edvard Beyers panegyriske
- Willy Dahls avdempede og
- Jens Arup Seip som ser Wergeland som en epigon og litterær svindler.

Forfatterens skildring av romantikernes redsel for å være filister eller "besteborger" er også fornøydlig og gir et nytt og artig skrålys inn i det vedtatte og retusjerte Wergelandsbildet der dikteren skiftevis framstår som en lidende og mild søndagsskolejesus og en ungdommelig utgave av Einar Gerhardsen som legger klokka si på Vaterlandsbrua.

Slik beskrives poetens formsans og billedbruk: "Reglene diktet skulle følge, fantes i poetens hode. Og bare der - basta bom! (...) Det skulle salig Holberg ha hørt,...". Men dette er jo akkurat slik elever uttrykker seg i skolestilene sine. Selv i dødsøyeblikket unndrar ikke forfatterne seg: "Muntert forteller han episoder fra sitt liv, og det er tydelig at han vet hvilke historier som er i omløp blant folk. Wergeland var nok klar over at han med denne boka var med på å bestemme ettertidens bilde av ham som dikter og menneske." Forfatterne gir etter min mening et mer realistisk bilde av den bevisste kunstneren og det motsetningsfylte mennesket Wergeland enn noen av de andre lærebokforfatterne jeg har hatt anledning til å granske.

Hvis vi går tilbake til de fire Wergelandsbildene jeg startet med ovenfor, så ser vi at **Wergeland som opprører, kunstner og menneske** er godt dekket i dette læreverket også. Men vinklingen er som sagt en helt annen. Forfatterholdningen er mer upretensjøs, subjektiv og respektløs. Hele verket med sine bløte permer bærer preg av noe uautoritativt. **Nasjonsbyggeren Wergeland** blir avfeid med følgende setning: "Først etter sin død i 1845 ble han et samlingsmerke. Da kunne han ikke lenger være til bry for dem som ville opphøye ham til nasjonal helt."

Den berømte feiden mellom Welhaven og Wergeland, blir skildret som en fornøyet russefeide i en lukket herreklubb på 200 medlemmer. Welhavens avis, "Den Constitutionelle" hadde på sitt meste et opplag på 600. Bokproduksjonen i dette miljøet lå på rundt 80 pr. år. Og dette mens salmebøker, bibler og katekismer ble solgt i store opplag opp mot 40tusen landet over. Dette viser kontrastene periferi/sentrum i det norske samfunnet. Det er ingen tvil om at Hans Nielsen Hauge har betydd mer for den norsk kulturarven enn "Det norske Selskab" i København.

I tillegg har forfatterne lagt inn et eget avsnitt om forfatterøkonomi, forlagsvirksomhet og subskripsjoner blant de norske poetene som nå skulle være frie fra alle bånd og all borgerlighet (jfr. det romantiske dikteridealet). Forfatterne av læreverket setter dikterne inn i en samfunnsmessig sammenheng. De romantiske genier overlevde som brødarbeidere for embedsstaten, med eller uten eksamen. Og begge parter var gjensidig avhengig av hverandres ytelser. Større var ikke friheten.

All ære til forfatterne Buvik og Mork for deres respektløse og subjektive framstillingsform. Men jeg skjønner godt at forlaget Aschehoug har satset på et nytt lærebokverk i norsk i forbindelse med R-94. Det virker som om Hernes og departementet med sine føringer i ny "Læreplan, generell del" for alle skoleslag og sitt vell av rundskriv og metodiske veiledninger går inn for å styrke "den nasjonale egenart" og "norsk væremåte" (samtidig som vi skal internasjonaleseres). Det nasjonale prosjekt er igjen på mote, samtidig med at vi skal inn i EF. Da passer læreverket "Jeg fant, jeg fant!" dårlig.

3 FORMIDLING AV KULTURARVEN

3.1 Hva sier læreplanene?

Både i den generelle læreplanen og læreplanen i norsk for videregående opplæring er formidlingen av kulturarven berørt:

"Utvikling av den enkeltes identitet skjer ved at en blir fortrolig med nedarvede væremåter, normer og uttrykksformer. Opplæringen skal derfor ivareta og utdype elevenes kjennskap til nasjonale og lokale tradisjoner - den hjemlige historie og de særdrag som er vårt bidrag til den kulturelle variasjon i verden." (Læreplan, generell del, s.9).

Og videre s.39:

"Opplæringen har en rekke tilsynelatende motstridende formål:

- å bibringe vår kulturs moralske fellesgods, dens omtanke for andre - og gi evne til å stikke sin egen kurs.
- gi fortrolighet med vår kristne og humanistiske arv - og kjennskap til og respekt for andre religioner og trossyn." osv.

Under det første (og viktigste?) kapitlet "Det meningssøkende mennesket" s.7 står det:

"De kristne og humanistiske verdier både fordrer og beforder toleranse..." og videre: "Våre kristne og humanistiske tradisjon legger likeverd, menneskeretter og rasjonalitet til grunn."

I "Læreplan for videregående opplæring, norsk" står det under generell informasjon:

"Norskfaget er ein viktig formidlar av den nasjonale kulturarven. (...). Opplæringa skal skape innsikt i vårt eige, om verdiar, idear og førestillingar som er viktige for den norske veremåten, og om nokre av dei mange referansane som litteraturen i vid meining har gitt oss. På den måten kan kulturarven gi oss ei felles referanseramme som er grunnlaget for god kommunikasjon, felles oppleving og forståing av kultur og samfunn." Videre sier læreplanen at vi skal ha "kunnskap om norsk litteratur frå dei eldste tider til i dag..." og under modul 3 står det også at Henrik Wergeland "bør vere med".

Læreplanforfatterne innrømmer altså at planene deres til dels kan virke motstridende. Det planene imidlertid slår helt fast er at det norske samfunnet bygger sine grunnprinsipper på den kristne og humanistiske kulturarven og at dette innebærer toleranse og respekt for alle mennesker. Det som også slås fast er at det finnes en spesifikk norsk kulturarv som manifesterer seg i en norsk "veremåte" som det går an å viderebringe til neste generasjon av skole-elever.

3.2 Hva er "den norske kulturarven"?

Som jeg innledet denne oppgavebesvarelsen med: Når slike ord som "den norske kulturarven" bringes på bane, stiller straks spørsmålene seg i kø. Det er vel ikke noe velutdannet menneske i dagens Norge som betviler de kulturelle strømningene fra den europeiske kulturarv og gjennom den også strømningene fra den klassisk greske og latinske? Men hvis vi holder oss i Norge. Snakker vi da om overklassens kultur? Middelklassens? Arbeiderklassens? Eller er disse marxistiske termene bare retorikk og tilslørende fakter. Hva med bykultur kontra bygdekultur? Tilslørende det også? Fins det en egen mannskultur og kvinnekultur? En egen barnekultur fins i hvert fall? Fins det regionale kulturytringer som står imot de rent nasjonale? Slik kan man stille spørsmål i det uendelige. Det vi vet med sikkerhet er at den angloamerikanske medie- og

popkulturen utenfra preger oss mer enn vi liker. Men dette er heller ikke noe nytt historisk fenomen. Påvirkningen fra høytysk og nedertysk har siden middelalderen vært større enn påvirkningen fra engelsk de siste par hundre åra, kan språkforskerne fortelle oss.

Vi liker jo å høre at de norske folkeeventyrene er så vidunderlig norske og særpregede, de er så fulle av ekte norske ordspråk og uttrykk får vi vite. Eventyrene er middelalderlig europeisk fellesgods, muligens tilflytt oss fra de store asiatiske og arabiske kulturnasjonene lenger sør. Mange av dem har fått norske klær. Ved å bla opp i et hvilket som helst ordspråksleksikon ser vi at ordspråkene flyter mellom nasjonene som konvertibel valuta i alle slags varianter. Hvor de kommer fra er det ingen lenger som vet. Hardingfela skal visstnok være norsk, men rosemalingen, bunaden og gammaldansen er moteluner fra kontinentet.

Det er det nasjonale prosjekt i Norge på 1800-tallet som forvirrer oss. Romantikken faller i Norge sammen med løsrivelsesprosessen fra dansk kulturpåvirkning. Som Toril Steinfeld sier det i "Nasjonallitteraturens plass i skolens morsmålsundervisning": "Ved inngangen til det 19. århundre munnet debatten ut i et krav om at skolen også måtte gi elevene en nasjonal oppdragelse, elevene burde få utviklet sin kjærlighet til modersmål og fedreland - for nå å bruke tidens egne honnørord. En slik nasjonal oppdragelse måtte framfor alt bygge på kjennskap til fedrelandets historie og litteratur - på det som nå begynte å bli omtalt som en nasjonal litteratur." Men Anne Hvenekilde ("Veier til kunnskap og deltakelse. (...)") som Geir Knudsen i sin Gerhardsen-historie bryter med nasjonale myter og falsk idyll (sistnevnte riktignok i en annen sammenheng og en annen tid).

Anne Hvenekilde: "I Norge ble det nasjonale idealet en bonde med sterke røtter i egen bygd. Flytting anses å føre til mangel på harmoni, uttrykt gjennom begrepet "rotløshet"". Hvenekilde slår heller et slag for vandreren "som er åpen og nysgjerrig og har evne til å nyttiggjøre seg og glede seg over nye erfaringer og evne til å kunne tilpasse seg til og føle seg hjemme mange steder og blant folk fra mange ulike kulturer. Men det norske idealet er homogene grupper av bofaste individer med en pelerot som er sterk og seig og går langt ned i jorda og holder dem godt fast." Hun skriver videre:

"En viktig side ved den nasjonalstatlige ideologien er forestillingen om at alle som tilhører samme nasjon, har et sterkere kulturelt fellesskap på tvers av sosiale klassegrenser enn det fellesskapet medlemmene av en sosial klasse har med klassefeller som tilhører andre nasjoner. For å utvikle et slikt nasjonalt kulturfellesskap på tvers av klassegrensene måtte finkulturen og folkekulturen i Norge forenes, og etter frigjøringen fra Danmark ble det et viktig prosjekt å bygge folkekulturen inn i finkulturen. Men også tilnærmingen fra den andre siden - å gjøre finkulturen tilgjengelig for alle - har vært sett som en viktig oppgave for skolen. En viktig konsekvens av den kulturforståelsen skolen formidler, er at i debatten om minoritetskulturer i Norge har nasjon eller etnisk gruppe vært en viktigere kategori enn sosial klasse."

Det er som jeg skulle ha sagt det selv. Jeg føler et sterkere kulturelt fellesskap med min kollega Ben fra Marokko og Sorbonne når vi diskuterer moderne romaner og forfattere enn jeg følte med mange av mine norske landsmenn i Gryllefjord da jeg vikarierte der som lærer for noen år siden. Kulturbarrierene der nordpå

følte jeg som uoverstigelige. Med Ben kan jeg diskutere hva som helst. Vi er intellektuelle, først og fremst. Det nasjonale kommer langt bak i lekse for oss.

Og som jeg også har nevnt innledningsvis: Ved en drøftelse av kulturbegrepet kan man nærme seg det både kunst-, teater- og litteraturhistorisk, samfunnsvitenskapelig og antropologisk. Hvor avklarende er det ikke når forfatterne Buvik og Mork i "Jeg fant, jeg fant!" bringer inn både de privatøkonomiske og samfunnsøkonomiske aspektene i framstillingen av de romantiske og "uavhengige" diktergeniene.

Her ser vi hvordan selve formidlingen av kulturarven er avhengig av hvilke perspektiver vi velger å legge til grunn, hvilket ståsted vi har og hvor dypt vi har reflektert over det innfløkte temaet og problemkomplekset kultur og kulturarv. Vi kommer altså inn på de rent fagdidaktiske aspekt ved kulturformidlingen.

3.3 Fagdidaktiske aspekt ved formidling av kulturarven

Vi kommer ikke utenom spørsmålene *hva, hvordan og hvorfor?* Vi må vite hva vi skal ta med i en kulturformidling, hvilke momenter vi velger å vektlegge og hvordan vi velger å vektlegge dem. Vi må prioritere og begrunne de valgene vi gjør og reflektere i hvilken grad de valgene vi tar bidrar til skolens overordnede målsetning.

Hvis vi går til selve klasserommet må vi selvsagt i en formidling av kulturarven ta hensyn til elevenes forutsetninger for å ta imot stoffet som formidles, vi må ta hensyn til målene i læreplanen, også de generelle målene og skolens formålsparagrafer. Vi må videre se på rammefaktorene vi arbeider under, timetall, hjelpemidler osv.

Metodespørsmålet eller arbeidsmåtene er kanskje det viktigste aspektet. I hvilken grad greier vi å motivere elevene til å ta imot en kulturformidling som de betrakter som en "skolekultur". De har fra før av en egen ungdomskultur og en internasjonal mediekultur å forholde seg til. Og begge disse har både ved sin form og sitt innhold påvirkningselementer og målsettinger som av og til er stikk i strid med de målsettingene vi selv har som lærer.

Jeg vil igjen tilbake til litteraturhistorieverket "Jeg fant, jeg fant!" Nettopp gjennom framstillingsmåten, det konkrete og ungdommelige språket, visualiseringen ved bildene og faksimilene, det subjektive og ironiske perspektivet der de liksom setter seg ned og ser på denne Wergeland og denne Welhaven med den utenforståendes friske øyne, nettopp dette er etter min mening et fagdidaktisk kunstgrep av høy klasse. De setter seg jo ned og beskuer litteraturhistorien med ungdommens avstand og litt kritiske blikk. Og de gjør det morsomt. For unge mennesker som ikke har lest de fire store og heller ikke har noe forhold til resten av den norske litterær kanon, virker noen av diktergeniene våre rett og slett litt komiske. Ikke bare det de skrev, men også deres handlemåter og allehånde særegenheter. Jeg har selv opplevd det i klasser og forundres mindre og mindre over det.

Nettopp et slikt skråblikk har lærebokforfatterne Per Buvik og Geir Mork. Humor, selvironi,

kunnskap, metodebevissthet og refleksjon er grunnpilarer i all formidling, det være seg skriftlig eller muntlig.

3.4 Et oppgjør med læreplansspråket og den kristne kulturarven

Å lage læreplaner er politikk. Det har Hernes lært oss. Læreplansspråket er mer og mer blitt farget av politikernes stammespråk, dessverre. Det ene momentet slår ofte det andre i hjel, selvmotsigelsene står og skriker imot oss nedover på sidene. Verst syns jeg Kjell-Magne-Bondevik-språket er når det gjelder den påståtte kristne og humanistiske kulturarven som vi skal formidle i beste tolerante tradisjon til glede for alle og den enkelte især. I skolens formålsparagrafer er også det kristne verdigrunnlaget koblet opp mot de demokratiske tradisjonene vi har i landet vårt.

Jeg vier dette forholdet litt ekstra oppmerksomhet fordi formidlingen av det kristne aspektet står så sentralt i den nye og generelle delen av læreplanen, mens kristendommen overhodet ikke er nevnt i læreplanen i norsk (dvs. fagplanen). Dette kan tyde på at vi er vitne til et paradigmeskifte i skoleverket.

Alle som har lest så mye som en linje kirkehistorie vet at kirken og kristendommens representanter både i Norge og ellers i Europa opp igjennom århundrene har gått i tospann med den svarteste reaksjon. De demokratiske institusjonene har utviklet seg til tross for og i kamp mot kirkens makthavere. Det er arbeiderbevegelsen og annet folkelig opprør som har gått i bresjen for all demokratisk fornyelse i de vesteuropeiske landene. Kirken har strittet imot.

Voltaire skrev et sted at av alle religioner har kristendommen vært den mest intolerante. Det er nok å nevne ord som heksebrenning, korstog og inkvisisjon. I dag har også kirkens menn sine Prügelknaben: Kvinneprestene og de homofile.

At den kristne tradisjon legger rasjonalitet til grunn, som det står i læreplanen sitert ovenfor, er et merkelig utsagn. Det virker som et politisk kompromiss. *Du* får kristendommen med hvis *jeg* får rasjonaliteten. Kristendommen er et trossystem, der du enten blir frelst ved troen eller går fortapt i mangel på samme. Det ligger ikke noe fornuft eller rasjonalitet i det. Hvis du ikke da syns det er mer fornuftig og behagelig å komme til himmelen? Men det er vel i strid med Jesu lære. Man skulle jo nettopp ikke legge vekt på det betimelige.

Å formidle den kristne kulturarv i samme åndedrett som man skulle formidle den humanistiske er for meg en umulighet. Den humanistiske kulturarv, både den tidlige på 1500-tallet og den senere på 1800-tallet har ligget i konflikt med alle religioner, særlig den kristne. Humanismen har vært et pustehull i et religiøst statstyranni som nå ser ut til å gå mot sin endelige avvikling i alle land i Europa. Bare lille Norge beholder sin konfesjonsbundne skole og sin statskirke. Og det til tross for at samfunnet ellers blir mer og mer flerkulturelt og fler-religiøst. Mange mener at denne særnorske antikviteten er i strid med internasjonale overenskomster om menneskerettighetsregler. Men departement og Hernes-er står på sitt og innfører likeså godt et tvungent kristendomsfag i grunnskole og videregående skole for alle, også muslimer!

Når det gjelder formidlingen av den norske kulturarven som spesifikt går på kristendommen får jeg

store problemer. Men igjen ramler spørsmålene inn. Er det ikke forskjell på Hans Nilsen Hauges lavkirkelige opprør og Pastor Sparres patentfilt i Kiellands romaner? Er de kristne en homogen gruppe? Neppé. Å si at Norge er et kristent land tilslører mer enn det oppklarer. Det er politikerspråk. Det er Kjell-Magne Bondevik på sitt beste og mest uklare. Sånn er det. Og slik må vi lærere bare leve med. Læreplansspråket bringer oss ofte i en tilstand av det halvt forståtte og det nesten meningsløse. Læreplaner er politikk. Det har i hvert fall Hernes lært oss.

4 KONKLUSJON/SLUTTORD

Konklusjonen må bli kort. Jeg har oversteget alle rimelige krav til lengde for en eksamensbesvarelse. Skrivekløen har vært sterkere enn hensynet til reglement og sensorers tålmodighet. Konklusjonen når det gjelder begge oppgavedelene, både sammenligningen av læreverkene og drøftingen som gjelder formidlingen av kulturarven mener jeg at jeg allerede indirekte har foretatt i punktene 2 og 3. Jeg vil likevel knytte noen kommentarer til punktene. Reform -94 utløser et ras av nye fagbøker med høy kvalitet både når det gjelder innhold og utforming. Når det gjelder litteraturhistorie-verkene, viser det seg imidlertid at verkene til forveksling ligner hverandre. Det er velutstyrte, bildestoffet er utmerket og en CD-rom-fordypning følger også en del verk. Men den kritiske og originale formidling vi ser i læreverket "Jeg fant, jeg fant!" her helt borte. Her virker det som læreverkene i norsk beveger seg i en annen og mer konform retning enn de ny-biografiske verkene som ellers kommer ut i samfunnet der forfatter og verk studeres under en mer kritisk lupe og der ukjent og tidligere klausulbundet stoff hentes fram.

Yngvar Ustvedt kommer nettopp over en slik mappe i Universitetsbiblioteket (som ikke måtte åpnes) der venner av Henrik Wergeland hadde skrevet "ufordelaktige" og høyst private ting om nasjonalpoeten. Dette er også formidling av kulturarven. Vi kan ikke forstå prostitusjonsdebatten på slutten av 1800-tallet hvis vi ikke samtidig vet i hvilken grad prostitusjonen hadde bredt seg i de norske byene. At både Henrik Wergeland og Ivar Åsen antakelig hadde omgang med prostituerte forteller oss at de også var mennesker av kjøtt og blod og at begge nasjonalhelligdommene var en del av et samfunn og en samfunnsutvikling.

Det tradisjonelle bildet av ikonet Henrik Wergeland der han står fram som en blanding av Lord Byron, Jesus og en sosialistisk rabulist, er ikke gripbart verken for lærere eller elever. Bare ved et kritisk blikk på dikteren og mennesket Henrik Wergeland og ved å sette han inn i sin rette samfunnsmessige sammenheng kan vi forstå ham. Og først da kan vi muligens lykkes med å formidle noe av det han sto for som dikter og samfunnsrefser til dagens unge. Vi har ingen garantier. Dikteren Wergeland er noe av det både elever i videregående og studenter på universitetene viker unna. Han har ikonets preg, han virker utilgjengelig og vi tviler på de nasjonale mytene omkring ham. Wergeland virker som en eneste stor sammensvergelse fra den etablerte kulturelite. Her kan de virkelige sette oss til veggs og vise vår uforstand.

Som lærere er vi ikke i stand til å lykkes med formidling av denne delen av kulturarven før vi stjeler dikteren og mennesket Wergeland tilbake, ut av de etablertes klør, vekk fra den nasjonale sausen. Vi må gjøre

Wergeland vår. Vi må gjøre ham farlig igjen. Vi må framstille ham slik han var. Halvgal, motsetningsfull, kranglete, drikkende, bråkende, skarp, medlidende, ekstatisk og av og til antakelig moden for innleggelse. Hans arbeidskapasitet var enorm, han så å si lå og skrev på innsiden av kistelokket. Sammenlikningen med Mozart og Jens Bjørneboe er ikke helt ueffen.

Salige Jens påsto jo at kulturarven egentlig er avvikernes kulturarv, at alle de store kunstnerne skapte i strid og i kamp mot det etablerte samfunnet. Når samfunnet så med alle midler ikke greide å stoppe kunstneren, gjorde de ham til helgen for å ufarliggjøre ham. Mulig at dette er et historisk perspektiv som ikke gjelder de vestlige samfunn i dag. Når det gjelder de kvinnelige kunstnerne har de opp igjennom århundrene muligens vært utsatt for andre og mer direkte undertrykkelsesmekanismer. Men det hører ikke til i denne oppgaven.

LITTERATURLISTE

Verker:

- "Bruer", Engelstad o.a., Aschehoug 1996
- "Fra saga til samtid", Tvetervås o.a., Gyldendal 1996
- "Grunnlinjer", Christophersen o.a., Norsk underv.forlag 1995
- "Jeg fant, jeg fant!", Buvik og Mork, Aschehoug 1988
- ":Kolon", Folkedal o.a., Det norske samlaget, 1995
- "Tekst & Tanke", Halvorsen o.a., Universitetsforlaget 1995

Pensumlitteratur:

- Kompendium i norsk fagdidaktikk, SLS, 1995
- Kompendium i norsk/norsk som 2.språk, SLS, 1995

Annen litteratur som det henvises til:

- "Så stort et hjerte, Henrik Wergeland", Hans Heiberg, Aschehoug 1972
- "Henrik Wergeland, en biografi", Yngvar Ustvedt, Gyldendal 1994

Fagplaner:

Læreplan for grunnskole, videregående opplæring, voksenopplæring, generell del, KUF, udatert

Læreplan for vidergående opplæring, norsk, KUF, 1993

Ellers henviser jeg til allmenn lesing i litteraturhistoriske verk av ymse slag.